

Lezing door dr. Hans van Ewijk, auteur en redacteur

Lector Sociaal Beleid, HU Hogeschool Utrecht. Buitengewoon Hoogleraar International Social Policy and Social Work, Tartu University.

Sociaal werk in Vlaanderen en Nederland: de verschillen

Voor een man die leeft van de sociale cohesie, de samenhang der dingen, is het geen eenvoudige opdracht om het over verschillen te hebben. Ik doe dat dan ook maar met mate. Als u straks op weg naar huis met rode oortjes het boek gaat lezen, dan zal het hopelijk net als voor ons vooral een feest der herkenning zijn want er is veel meer dat ons bindt dan scheidt. Zowel in Vlaanderen als in Nederland is het werk zeer gefragmenteerd en gedifferentieerd. In beide gebieden zijn we volop op zoek naar integratie, ketens, samenwerking, regie en afstemming. We hebben er een hele industrie bij. In beide gebieden zitten we ook op de lijn van meer ondernemerschap, meer marktwerking, meer klantgerichtheid, misschien in Nederland nog wat sterker dan in Vlaanderen, en moeten we tegelijk meer optreden, er op af gaan en grenzen stellen. Aan beide kanten van de grens zoeken we naar evidence, naar effectiviteit en legitimiteit. Nederlanders en Vlamingen geloven in de activerende welvaartstaat. Een staat waar onderlinge solidariteit vastgehouden wordt maar tegelijk burgers worden aangesproken op hun zelf- en medeverantwoordelijkheid.

Er gebeuren mooie dingen in het sociaal werk, het brede domein van de talloze sociale professies. Ik was erg gelukkig dat Maria De Bie en ik elkaar zo goed konden vinden in het idee dat sociaal werk – voor Maria – en social work – voor mij – vooral een gezamenlijk kennis- en handelingsdomein is. Geen eenduidige discipline, zeker niet één massief beroep en ook geen eenduidig perspectief op de sociale werkelijkheid, maar een uiterst boeiend terrein waar actieve burgers, professionals en beleidsmakers samen proberen menselijk gedrag, menselijke verhoudingen en complexe lastige situaties waarin mensen zich soms bevinden, positief te beïnvloeden. Een lastig element is wat positief beïnvloeden is. Maria De Bie verwijst met recht naar de fundamentele gerichtheid van het werk op sociale rechtvaardigheid en mensenrechten. Het is de dominante stroming, ook internationaal, in het social work domein. Zelf lig ik soms wat dwars omdat de ideologische kleur bij een te sterk aanzetten van de ‘waarden’ van social work een hinder kan zijn, het werk dreigt te politiseren, wat ik vooral in het Engelstalige gebied waarneem. In die zin pleit ik, overigens niet anders dan Maria, graag voor social work als het domein waarin we burgers ondersteunen om hun zelf- en medeverantwoordelijkheid vorm te geven en waar te maken, gebaseerd op een solide fundament van rechten en plichten. Van Maria en de groep om haar heen leerde ik de term relationeel burgerschap. Zelf- en medeverantwoordelijkheid als richting is prima, maar de lat ligt voor iedere burger anders en daar moeten we rekening mee houden. Ons werk is in essentie contextueel, per geval en per persoon en per situatie steeds anders. Geef werkers daarin de ruimte en de ondersteuning. Dames en heren, het heeft weinig zin om in het korte tijdbestek dat me gegeven is allerlei grotere en kleinere verschillen te gaan opsommen. Ik neem u daarom mee naar drie reflecties op het materiaal dat voor u ligt.

Van voorbestemming naar zelfbestemming; de betekenis van het groepsgevoel.

Als na-oorlogs kind ben ik groot geworden met een diep wantrouwen tegenover alles wat lijkt op mensen in groepen indelen en die groepen van labels te voorzien. Thuis was

de wereld nog ordelijk ingedeeld. Ik groeide op in een protestants dorp onder de rook van Rotterdam en mijn moeder waarschuwde me voor de katholieken en het huis was te klein toen de “roomsen” een grote villa in het dorp opkochten en daar vier zusters of nonnen installeerden. Voor mijn moeder was dat een teken van de bekeringsdrang van de onbetrouwbare katholieken. In de kerkbanken gezeten was de derde ronde van de collectezak voor de missie in het zuiden; niet Afrika, zelfs niet Vlaanderen, maar Nederlands Limburg en Brabant. Helaas, spraken ze thuis ook in negatieve termen over arbeiders, zigeuners en zelfs joden, hoezeer mijn ouders ook aan de goede kant in de oorlog stonden. U begrijpt nu des te beter waarom ik niet graag op zoek ga naar verschillen tussen volkeren. In onderzoeken die we doen onder buurtbewoners valt op hoezeer allochtone kinderen en jongeren een hekel hebben aan identificatie met hun etniciteit. Ze willen als persoon erkend worden, niet als etnisch representant. Natuurlijk willen ze wel respect voor hun etnische, culturele en religieuze achtergrond, maar het verlangen naar gezien te worden, ligt in de individualiteit. De tijden van voorbestemming liggen achter ons. We geloven hartstochtelijk in de zelfbestemming. Aan beide kanten van de grens zoeken we in het sociaal werk naar vormen om de zelfbestemming de ruimte te geven. Zelfbestemming impliceert ook medebestemming door anderen, het is geen eenmansbedrijf. Nu, als ik Vlaanderen en Nederland toch even tegen het licht houd, dan heb ik het idee dat in Nederland zelfbestemming nog verder geïndividualiseerd is dan in Vlaanderen. Dat in Vlaanderen de medebestemming – door de kerk, de buurt, de vereniging – wat hoger aangeslagen wordt. Het jeugdwerk bijvoorbeeld heeft in Vlaanderen meer trekken van gemeenschapsvorming dan het Nederlandse en ook uw gerichtheid op het gezin en de invulling van het sociaal culturele draagt iets meer gemeenschapszin in zich. Ook in het domein van de zorg lijkt de familie en de directe omgeving nog wat natuurlijker de zorg te leveren.

Morele en ordeningsprincipes

Nederland, een calvinistisch land in hart en nieren, kende een ordening op basis van principes. Conflicten over principes leidden tot nieuwe kerken en politieke partijen. Wij hebben er beslist veel meer dan Vlamingen. Het merkwaardige feit deed zich voor dat deze principiële tegenstellingen tegelijk leiden tot een pacificatie van principes in het publieke domein. Terecht ziet één van de auteurs daarin de Nederlandse verlegenheid met gezinsbeleid. Om ieder zijn principe te gunnen, moesten we in het publieke domein elkanders principes gunnen en bepaalde onderwerpen en debatten vermijden. Misschien, we mogen vandaag wel een beetje speculatief zijn, verklaart dat ook dat Nederland naar mijn waarneming modieuzer is dan Vlaanderen. Ik bedoel niet in kleding of voedsel, maar in de neiging voluit te gaan voor nieuwe beleidstrends. In de zestiger en zeventiger jaren gingen we nog meer dan Vlamingen voor radicalisering en omverwerping van het oude. Plotseling herwon de publieke ruimte zijn ideologische dimensie. In Vlaanderen dempte dat toch iets meer in de warmte van het collectieve geloof en cultuur. In Nederland lijken de remmen los te zijn en we hoppen van trend tot trend in adembenemend tempo. Innovatie van alles wat nieuw is. Privatisering, veiligheidsdenken, evidence based, new management, civil society, in Nederland zetten we daar steeds een tandje bij waar de Vlamingen er toch eerder een onsje af doen. Het Vlaamse sociaal werk is in deze dan ook wat vasthoudender, iets dieper verankerd. Soms zagen wij in het Noorden dat als een gebrek, als een achterstand. Ik weet nog dat ik in 1973 in Dworp was op een Vlaams-Nederlandse conferentie over de jeugd van tegenwoordig, mijn vuurdoop in de wereld van wetenschappers en beleidsmakers. Wat mij bijbleef was dat in de ogen van de Hollanders de Belgen toch wat achter lagen, behoudender, voorzichtiger, bedachtzamer. Als redacteur van Jeugd en samenleving

discussieerden we enkele jaren later met de hele redactie uitgebreid over het emancipatieonderzoek onder Vlaamse en Nederlandse jongeren waarbij de Nederlandse jongeren als geëmancipeerder naar voren kwamen, wat door enkele Vlaamse redactieleden bestreden, of laat ik zeggen, genuanceerd werd. Ik denk dat we daar nu anders in staan. Nederland heeft iets te veel kind – laten we zeggen voetjes – met het badwater weggegooid. Misschien zijn wij Hollanders wat ontworteld en dreigen we diepgang te missen. Ik schreef ooit eens een artikel waarin ik beweerde dat opgroeien in een dorp lijkt op het oplopen van een achterstand op die gehaaide stadsjeugd, maar dat ik in mijn studententijd toch ondervond hoe ik misschien toch wat steviger geaard was. Licht dat ook zo tussen Vlamingen en Nederlanders?

Sociaal werk als wetenschap

Dat brengt mij bij mijn laatste thema, daar waar ik het grootste verschil waarneem. In de snelheid waarmee Nederland innovaties invoert en laat lopen en structuren afbreekt, verdwenen ook de moederwetenschappen van het sociaal werk – sociale pedagogiek en agogiek - in ons land praktisch geheel van het toneel. Sociale wetenschappen gingen zich bezig houden met de samenleving in het algemeen maar nauwelijks met de ontwikkeling van de beroepspraktijk. Sociale professionals en sociale wetenschappers verloren contact met elkaar. In Vlaanderen overleefden in de oude universiteiten sociaal werk gedreven wetenschappers. U in Vlaanderen kent nu associaties waar universiteiten en hogescholen samen vorm geven aan dat kennis- en handelingsdomein sociaal werk. In Nederland proberen we de grondslagen van de sociale professies weer opnieuw te schoeien met de hogescholen als ontwikkelingsplaatsen en de universiteiten vooralsnog op afstand. Overigens een boeiend fenomeen en misschien is in deze tijdsfase de hogeschool zelfs wel een betere broedplaats voor een nieuwe wetenschap omdat hogescholen wat minder onder de traditionele academische knoet kunnen opereren. Nederland is heel ver gegaan in het competentiegericht leren en werken. Vlaanderen houdt meer vast aan de kennistheoretische grondslagen. Als Vlaamse accreditoren Nederlandse instituten voor hoger onderwijs bezoeken, bibberen wij voor hun strengheid waar het gaat om de theorie. Maar ik heb ook gemerkt dat U Vlamingen soms Nederlanders vreest omdat ze vragen naar de competenties en hoe u competenties onderwijst. We zoeken naar een synthese tussen sociaal werk als kennistheoretisch domein en sociaal werk als het gebied waar sociale competenties de kwaliteit van het werk bepalen. Het hier aangeboden begrippenkader zien wij als één van de fundamenten om sociaal werk verder te grondvesten en vooral verder te ontwikkelen waarbij steviger vrijages tussen Vlaanderen en Nederland en tussen universiteiten, hogescholen, werkveld en samenleving zeer welkom zijn.

dr. Hans van Ewijk
Donderdag 26 juni 2008, deBuren, Brussel